

ІСТОРИЯ З ПРИСМАКОМ ГІРКОТИ: СТЕРЕОТИПИ ТА МІФИ В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

У представленій статті аналізуються історичні міфи та суспільно-історичні стереотипи, що сформувалися та побутують у сучасних українсько-польських відносинах. Більш як тисячолітня історія сусідства двох народів просякнута численними прикладами суперечок та конфліктів, що виникали між сусідами. Попри не менш чисельні об'єднавчі чинники в українсько-польській історії, саме складна історична минувшина, взаємні претензії, протистояння та незгоди призвели до формування в історичній пам'яті обох народів стереотипів та історичних міфів, які є доволі стійкими і складно долаються з плином часу.

Доведено, що у сучасному глобалізованому світі, коли стираються грані національних ідентичностей та культур, історичні міфи та стереотипи продовжують залишатися вагомим фактором, який визначає суспільну думку, а відтак впливає на міжнаціональні відносини. Важливість дослідження генези стереотипів та історичних міфів і можливостей впливу на їхні трансформації випливає із актуальності названої проблеми у сучасних українсько-польських відносинах. Адже не секрет, що історична пам'ять нині часто стає інструментом гібридних інформаційних атак, успішне протистояння яким напряму залежить від поступу обох суспільств у подоланні негативного історичного спадку.

Ключові слова: історія, історична пам'ять, історична політика, стереотипи, історичні міфи, українці, поляки, міжнаціональні відносини, міжнаціональні конфлікти, ідентичність.

Liudmyla Strilchuk (Lutsk)

A STORY WITH A BITTER TASTE: STEREOTYPES AND MYTHS IN UKRAINIAN-POLISH RELATIONS

Ukrainian-Polish relations, which date back a thousand years, have been marked by both the bitterness of tragic and conflict-ridden chapters in interethnic relations and the positive aspects of good neighbourliness. This article analyzes the historical myths and stereotypes prevalent in Ukrainian and Polish societies that shape attitudes toward the neighbouring nation. The more than thousand-year history of these two neighbouring nations is steeped in numerous examples of disputes and conflicts that have arisen between them. Despite the equally numerous unifying factors in Ukrainian-Polish history, it is precisely this complex historical past, mutual grievances, confrontations and disagreements that have led to the formation, in the historical memory of both nations, of stereotypes and historical myths which are, to a considerable extent, persistent and difficult to overcome over time.

It has been demonstrated that in today's globalised world, where the boundaries of national identities and cultures are blurring, historical myths and stereotypes continue to be a significant factor in shaping public opinion and, consequently, influencing inter-ethnic relations. The importance of researching the origins of stereotypes and historical myths, and the possibilities for influencing their transformation, stems from the relevance of this issue in contemporary Ukrainian-Polish relations. After all, it is no secret that historical memory is now often used as a tool in hybrid information attacks, and successfully countering these depends directly on the progress of both societies in overcoming their negative historical legacy.

The study also emphasizes the need for a balanced and responsible historical policy aimed at overcoming entrenched stereotypes and fostering mutual understanding between the two nations. It concludes that only through critical reflection on the past and constructive dialogue Ukrainian-Polish relations can move toward sustainable reconciliation and partnership.

Keywords: history, historical memory, historical politics, stereotypes, historical myths, Ukrainians, Poles, inter-ethnic relations, inter-ethnic conflicts, identity.

* д.і.н., професорка, завідувачка кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки
DSc in History, Professor, Head of Department of World History, Lesya Ukrainka Volyn National University
orcid.org/0000-0002-0700-6080
stirilchuk.lyudmila@vnu.edu.ua

Постановка наукової проблеми та її значення. Ще з рубежу 20–30-х років ХХ століття розпочалося вивчення феномену соціальних стереотипів психологами та соціологами. Історики ж звернулися до цієї проблеми значно пізніше — наприкінці ХХ століття, пояснюючи побутування стереотипів культурними, звичаєвими традиціями та історичною пам'яттю суспільства. Тому саме поняття «історичний стереотип» є відносно новим у соціогуманітаристиці. А між тим сучасна історична наука широко використовує це поняття поряд із поняттям «історичний міф». Авторка статті ставить за мету охарактеризувати особливості історичних міфів та стереотипів, що нині побутують в українсько-польських взаєминах, та простежити їхній вплив на трансформації історичної пам'яті, і навпаки. Адже поряд із численними позитивними прикладами спільної історії, які зближують українців та поляків, історичні міфи та стереотипи, що досліджуються у представленій статті, є, здебільшого, наслідком складних і конфліктних сторінок спільної історії, їхнє формування та трансформації відбувалися під впливом взаємних претензій та образ, що неминуче залишало гіркий присмак в історичній пам'яті обох народів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження суспільно-історичних стереотипів та історичних міфів набувають усе більшої популярності не лише у середовищі істориків, але й соціологів, етнологів, психологів. Першим увів до наукового обігу термін «стереотип» американський журналіст-дослідник В. Ліппман¹ у 1922 році, застосовуючи це поняття до пояснення та опису особливостей сприйняття людьми окремих речей і світу загалом. Уже в 30-х роках ХХ століття американські вчені Д. Катц та К. Брайлі здійснюють ґрунтовне дослідження расових стереотипів у США, — так розпочинається історія наукового вивчення суспільно-історичних стереотипів.

В Україні серед перших вагомих спроб вітчизняних дослідників обґрунтувати явище історичного стереотипу можна вважати 2005 рік, адже саме тоді у Києві було організовано першу тематичну конференцію «Образ іншого в сусідніх історіях: міфи, стереотипи, наукові інтерпретації». У 2009 році побачила світ колективна монографія львівських дослідників під назвою «Історичні міфи і стереотипи та міжнаціональні відносини в сучасній Україні»², яка розкриває особливості формування та трансформації міжгрупових/міжетнічних стереотипів та доводить тісний зв'язок між стереотипами, історичними міфами та історичною пам'яттю.

Нині, серед широкого розмаїття різнопланових досліджень вітчизняних істориків вартує виділити низку ґрунтовних праць, котрі розглядають історичні стереотипи крізь призму тісного зв'язку з історичними міфами та історичною пам'яттю. Такими є праці Л. Зашкільняка³, Л. Хахули⁴, І. Колесник⁵, Ф. Сисина⁶, С. Гаврилюк⁷, Н. Яковенко⁸, О. Рудої⁹ та ін.

З-поміж польських вчених, які розробляли тематику суспільно-історичних стереотипів та історичних міфів в українсько-польській історії, варто назвати В. Меджецького¹⁰, В. Серчика¹¹, Г. Гана¹². Загалом проблема стереотипів та історичних міфів на сьогодні є досить добре розробленою в історіографії, що дозволяє проводити більш глибокі та вузькі дослідження у цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу. Більш аніж тисячолітня історія сусідства українців та поляків просякнута численними прикладами не лише добросусідських відносин, але й суперечками та конфліктами, які історично виникали між сусідами. Генеза історичних міфів та стереотипів свої витоки, на переконання авторки статті, бере саме із складних сторінок минушини та історичної пам'яті, пам'яті про протистояння та незгоди між сусідами. А причин для суперечок чи конфліктів було чимало: за порубіжні землі, які кожна із націй, у різні історичні періоди, намагалася включити до складу своїх держав; міжнаціональні конфлікти, пов'язані із національними утисками, в часи перебування то однієї, то іншої нації в межах чужих держав; складності комуністичних експериментів другої половини ХХ століття; врешті, соціально-побутова історія, пов'язана із спільним проживанням українців та поляків на порубіжжі.

Авторка цілком свідома того, що українсько-польська історія знає і безліч позитивних прикладів, які зближують та об'єднують два сусідні народи, однак історичні міфи та суспільно-історичні стереотипи, що досліджуються у представленій статті, є, здебільшого, наслідком саме складних та конфліктних сторінок спільної історії, їхнє формування та трансформації відбувалися під впливом взаємних претензій та образ, що неминуче залишало гіркий присмак у історичній пам'яті обох народів.

Варто розпочати з аналізу природи історичних міфів та стереотипів, які, на переконання авторки, мають між собою тісний зв'язок. Під історичними міфами розуміються формулювання, які розповідають (або ж пояснюють) про світ, ці формулювання отримали статус фактологічних чи символічних істин, що сакралізовані меншою чи більшою мірою. На думку польського дослідника В. Вжесінського, історичним міфом є ідея, «породжена із легенди про подію, що колись відбувалася»¹³. Незалежно від змісту, історичний міф завжди прямо стосується сучасності, виконуючи ті завдання,

які відповідають інтересам більшості. Доконаним фактом є те, що історична наука наразі змирилася із фактом існування історичних міфів у суспільній свідомості, як і з усвідомленням того, що боротьба із міфами є малоефективною. Фахівці сприймають міф уже не як вигадку чи перекручення історії, а як відмінне від історії трактування минулого.

З огляду на це можна стверджувати, що історичні міфи відіграють вагомий роль у формуванні суспільних зв'язків і засвідчують не про те, якою була історія, а радше про нинішнє сприйняття соціумом цієї історії. Виразним унаочнюючим прикладом останньої тези можуть слугувати липневі події 2016 року, коли польський політичний істеблішмент прийняв ухвалу щодо визнання волинських подій 1943 року геноцидом проти поляків. Ухвала, прийнята Сеймом РП, вийшла далеко за межі урядових кабінетів і збурила польське суспільство, викликавши не просто жваве обговорення, але й занепокоєння щодо майбутнього українсько-польських відносин¹⁴.

І якщо за посередництвом міфів особа пізнає світ, то саме стереотипи закріплюють і стверджують це пізнання. Однаковою мірою і історичні міфи, і стереотипи водночас відіграють як негативну, так і позитивну роль у людській діяльності. Серед позитивних варто виділити дидактичну та інтеграційну функції, котрі водночас завдають і чималу шкоду суспільству, бо спотворюють минуле, заважають об'єктивному пізнанню, зіштовхують поміж собою різні народи¹⁵.

Щодо історичних стереотипів, то вони тісно пов'язані з історичною пам'яттю, бо власне є частиною історичної пам'яті. Остання, як і стереотипи, відтворює минуле та символічно його репрезентує. Оскільки джерелом формування історичної пам'яті є нефахове знання: література, мистецтво, ЗМІ, навіть шкільна освіта, які теж наповнені стереотипами. Врешті, як вважає Л. Хахула, історична свідомість також тісно пов'язана з історичними стереотипами, адже у випадку окремої особи історична свідомість стає конкретним стереотипом, який узагальнює певні події¹⁶. Присвоєння стереотипного образу історії, підкріплене художньою літературою, фільмами, заангажованою публіцистикою і т. п., немовби звільняє від глибокого осмислення фактів та подій або ж стає причиною вибірковості у вивченні історії, цим самим зміцнюючи її стереотипне сприйняття. Саме тому можна стверджувати, що стереотипами, як і історичними міфами, просякнуте життя кожного суспільства більшою чи меншою мірою.

Сучасна наука розрізняє два різновиди визначення стереотипу: динамічний стереотип, який трактується як відносно стійка система умовно-рефлекторних реакцій людини на звичні подразники, і соціальний стереотип — схематичний, стійкий, спрощений, стандартизований образ чи уявлення про певне явище чи об'єкт, людину чи групу людей. Він ґрунтується на переконанні, що всі учасники та учасниці певної групи однакові й нічим не відрізняються одне від одного, що всім членам і членкиням певної групи притаманні схожі якості. Стереотипи насамперед спрощують реальність і зводять людську різноманітність до однієї спільної групової риси чи характеристики: «вони всі такі...».

Оскільки у представленій статті об'єктом дослідження є стереотипи, що склалися історично, спробуємо сформулювати поняття «історичний стереотип». Виходячи із вищесказаного, історичним стереотипом є комплекс спрощених та емоційно забарвлених образів, які до того ж є досить стійкими у суспільній свідомості. Саме через ці (спрощені та емоційні) образи соціальна спільнота сприймає та відтворює історичне минуле чи власне, а чи іншої національної/соціальної групи, і саме через ці образи реконструює історію відносин між національними/соціальними групами. Історичні стереотипи можуть бути як негативними, так і позитивними, однак ніколи повністю не зникають, проте здатні частково змінюватися/трансформуватися у напрямі протилежних полюсів¹⁷.

Давши відповідь на запитання, що авторка вкладає у поняття історичних стереотипів та міфів, спробуємо простежити їхні особливості у сучасних українсько-польських відносинах. Адже історичні стереотипи нині, поляка для українців, та українця для поляків, є тим фактором, який відчутно впливає на міжнаціональні відносини і формує канву відносин на рівні сусідніх держав.

Зокрема, негативний стереотип українця прищеплювався переказами про Хмельниччину і гайдамаччину, підсилювався відносно свіжими подіями Другої світової війни та подіями на Волині і у Галичині середини 40-х років ХХ століття. А на західних теренах України образ сусіда-поляка викликає асоціації з утисками українців, коли на «східних кресах» Другої Речі Посполитої закривалися українські школи, культурно-освітні заклади, руйнувалися православні церкви, нищилися селянські господарства під час пацифікації. У роки війни польське підпілля винищувало українську інтелігенцію, а нова повоєнна влада Польщі продемонструвала своє ставлення до українців через акцію «Вісла»¹⁸.

У період «радянських експериментів» над українським та польським суспільствами негативні історичні стереотипи в обох народів стосовно один одного ще більше підсилювалися через

антипольську пропаганду в Україні і антиукраїнську у Польщі, зокрема шляхом фальсифікації та викривлення історії. У свідомості пересічних поляків українці поставали «націоналістами» у самому крайньо-негативному значенні цього слова, а отже, українці уявлялися найбільшими ворогами поляків та причиною усіх їхніх нещасть¹⁹. Підтвердженням озвучених вище тез можуть, наприклад, слугувати дані соціологічних опитувань. Так, станом на 1991 рік лишень 9 відсотків поляків із симпатією ставилися до українців, 38 відсотків опитаних респондентів відчували неприязнь до українців, а 53 відсотки визначили своє ставлення як індивідуальне.

Чимало спільних негативних історичних стереотипів поляків та українців щодо одні одних своїм корінням сягають часів Першої Речі Посполитої, періоду жорстокого протистояння, коли українська козацька еліта намагалася утвердити козацьку демократію та національну державу, найбільшими ворогами якої вбачалися поляки. З іншого боку, польські історичні стереотипи потрактовують ці ж події та українців непокірними поборниками спокою у Польській державі, жорстокими «різунами та бандитами». Власне саме кризь стереотип «українця-варвара», аморальної та жорстокої людини польські хроністи у XVII — XVIII століттях створили протизображення — добропорядного польського шляхтича, який змушений протистояти зазіханню «на польську Русь»²⁰.

У польській суспільній свідомості стереотипи козаків як зрадливих, жорстоких, гордих, свавільних, неосвічених перейшли у художню літературу в XIX столітті. Яскравим прикладом збірно-негативного стереотипу українця у польській художній літературі може слугувати роман Г. Сенкевича «Вогнем та мечем». Сторінки згаданого роману просто-таки випромінюють жагу до вбивств, жорстокості та крові, яку автор приписує українському козацтву. На прикладі згаданого роману можемо простежити і формування історичної пам'яті поляків. Так, до 1935 року, уже у період Другої Речі Посполитої, роман Г. Сенкевича «Вогнем та мечем» був обов'язковим твором шкільної програми, і не одне покоління поляків було виховане на ньому. Вище уже зазначалося, що серед джерел формування історичної пам'яті є нефахові знання: література, мистецтво, ЗМІ, шкільна освіта. Проте «корегуюча роль» історичної пам'яті згаданого роману продовжилася далі у XXI столітті, після того як у 1999 році однойменний фільм «Вогнем і мечем» постановки Є. Гоффмана вийшов на польські (і не лише на польські) екрани. У цьому конкретному випадку можемо висновковувати, що роман Г. Сенкевича ось уже впродовж трьох століть є хрестоматією у формуванні негативних стереотипів у польському суспільстві щодо українців²¹.

Завершення Першої світової війни та українсько-польський збройний конфлікт 1918–1919 років, листопадові бої 1918 року за Перемишль і Львів породили низку нових стереотипів у свідомості українців та поляків. Саме тоді у польській візії виникає суспільно-історичний стереотип про «вторгнення українців до Галичини», а поляки себе у цей час ідентифікують захисниками давньої Речі Посполитої. В українській же національній свідомості згадані події пов'язані із проголошенням 1 листопада 1918 року ЗУНР та спробами створити національну українську державу, найбільшими ворогами якої стали поляки. Відомо, що українці зазнали поразки в українсько-польській війні, і, як наслідок, на теренах Західної України утверджується Друга Річ Посполита, яка у міжвоєнні десятиліття принесла західним українцям національні утиски, політику пацифікації тощо.

В міжвоєнний період з'являються нові образи-стереотипи та історичні міфи щодо українців у польській візії у вигляді: «назавжди вірного Львова», образ якого підкріплений орденом «Віртути Мілітарі», а також міф «дитячого хрестового походу» чи «львівських Орлят» — нерівного бою між групою «сміливих польських школярів із двадцятитисячним українським військом»²². Сприйняття Львова як своєрідного форпосту польськості на Сході утвердилося у свідомості поляків і завдяки численним публічним заходам, як-то військові паради, всілякі масові святкуваннями Днів «непідлеглості» Польщі та помпезні відзначення дат «звільнення Львова» від українців, — згадані дати припадали на 11 і 23 листопада відповідно. Факт перебування етнічних земель українців у складі Другої Речі Посполитої зміцнив у свідомості поляків стереотип про приналежність Львова винятково до польської культури, як і загалом про «польськість» східних територій²³, а українці у суспільно-історичних стереотипах поляків постають як «бунтівники», «кривдники», «різуни», неспроможні на конструктивну співпрацю²⁴.

З українського ж боку згадані події виглядають як загарбання українських етнічних територій поляками, встановлення на них польської державності, що пов'язана з утисками, дискримінацією та репресіями проти українців. У свідомості обох народів згадані події (як і багато інших) закарбувалися як травматичний історичний досвід та культурна травма. Підтвердженням цього можуть слугувати численні дискусії (в тому числі й у науковому середовищі) про характер та причини згаданих подій.

Однак для сучасного українського та польського суспільств, без перебільшень, найбільшньою темою є події на Волині та в Галичині у роки Другої світової війни, що пов'язані із міжнародним

конфліктом. Враховуючи той факт, що у новітню добу обидва народи пройшли складний шлях незгод, протистоянь і, врешті, кривавих конфліктів, взаємні негативні стереотипи лише підсилювалися. Встановлення нового польсько-радянського кордону після Другої світової війни унеможливило родинні та культурні контакти між жителями українсько-польського порубіжжя зокрема та обмін думками і дискусії про спільне минуле загалом. Польська комуністична пропаганда, керована із Москви, доклала зусиль до спотворення образу українців та України у польському суспільному дискурсі. Усе це сумарно із родинними традиціями та переказами про відносно свіжі події Другої світової війни тільки посилювало зміцнення старих негативних стереотипів та формувало нові (не менш негативні) стереотипи українців: націоналістів, бандерівців, упівців, що вбивали поляків у роки Другої світової війни.

Саме тому пересічні поляки, як засвідчують статистичні опитування, наприклад, станом на 1992 рік, вважали, що упродовж усієї історії українсько-польських взаємин поляки від українців-сусідів зазнали «більше зла, аніж добра». Однак, на протигагу цьому, знову ж таки, згідно зі статистичними даними, українці від поляків бачили більше доброго, аніж злого²⁵. В українській національній свідомості ж сформувався стереотип поляків, згідно з яким останні виступали кривдниками, що відібрали українські землі, як осадники, здійснювали політику пацифікації і у роки війни чинили вбивства мирних українців.

У ХХІ столітті стереотипи «українців-різунів» у польському суспільстві лише посилюються і набувають масовості, особливо після виходу у польський прокат фільму В. Смажовського «Волинь». Досліджуючи вплив цього фільму на суспільні стереотипи поляків щодо українців та спільної історії, волинська дослідниця О. Каліщук звернула увагу на те, що ще задовго до виходу фільму В. Смажовського на екран, у РП він викликав бурхливі та позитивні емоції²⁶, а після виходу на екрани до нього була прикута увага глядачів та критиків.

Як відомо, у РП кінострічку сприйняли більш аніж позитивно. Наприклад, знаний польський історик, визнаний фахівець з українсько-польських відносин першої половини ХХ століття Г. Мотика назвав його видатним фільмом, який стане «обов'язковою лектурою» для кожного польського інтелігента і який вже змінив українсько-польський дискурс щодо волинських подій²⁷.

А між тим, невинувато жорстокі сцени фільму В. Смажовського «Волинь», перекручення історичних фактів збурили польське суспільство, уже вкотре, за повоєнні десятиліття, загостривши історично-суспільні стереотипи стосовно східного сусіда — українця, розпалюючи міжнаціональну неприязнь.

На переконання авторки статті, за своєю скандальністю та кількістю викривлених історичних фактів художній фільм «Волинь» претендує на лідерство у номінації «фільм, який негативно вплинув на міжнаціональні взаємини», проте за касовими зборами кінопродукт В. Смажовського побив усі рекорди Республіки Польща за останні десятиліття²⁸. Сьогодні можна перелічити сотні монографій та наукових статей, що присвячені проблемам українсько-польського міжнаціонального протистояння у роки Другої світової війни на Волині та в Галичині, а якщо врахувати публіцистичні матеріали, то цей перелік буде становити тисячі публікацій, але, на жаль, доводиться констатувати, що історики не мають такого впливу на формування історико-суспільних стереотипів, як політики, митці чи публіцисти.

В Україні фільм В. Смажовського «Волинь», одразу після його виходу на широкий екран, було заборонено до демонстрації, але польське суспільство, у головній своїй масі, з фільмом ознайомилося. Соціологічні дослідження засвідчили, що після кількох місяців прокату кількість поляків, які змінили своє ставлення до українців із позитивного чи нейтрального на негативне, різко зросла.

У радянський період, як уже йшлося вище, негативні стереотипи українців та поляків стосовно одні одних лише загострилися. Причиною цього була не лише викривлена радянська пропаганда, але й замовчування багатьох фактів та історичних подій, що призвело до утворення так званих «білих плям», а відтак до гіпертрофовано-хворобливого бажання суспільств розставити, нарешті, «крапки над «і». Тому «гордіїв вузол» складних історичних стереотипів щодо сусідів і українській, і польській владі довелося розплутувати уже в період 90-х років ХХ — на початку ХХІ століття. По-іншому і не могло бути, адже обидві сторони від початку власної незалежності декларували курс на добросусідські відносини та стратегічне партнерство²⁹. Варто згадати і польське опозиційне середовище паризької «Культури», яке у радянський період доклало багато праці та зусиль, аби переглянути комуністичне бачення історії України та зрев'ювати його, і тим самим трансформувати суспільно-історичні стереотипи щодо спільної українсько-польської історії.

Однак у період 90-х років ХХ — і до сучасних днів, у РП існували й продовжують діяти осередки та окремі групи, для яких міжнаціональне примирення та подолання негативного історичного спадку

залишається вкрай небажаним. Ці середовища, наприклад, «кресов'яцьке», продовжують маніпулювати застарілими антиукраїнськими стереотипами, історичними міфами та ідеологічними кліше й до сьогодні.

Обсяги статті не дозволяють повною мірою проаналізувати усю специфіку й нюанси формування та трансформацій історичних міфів і стереотипів, однак загальні особливості розкрити та підсумувати видається можливим. Отже, сучасні українсько-польські міжнаціональні відносини, на жаль, ще далекі від того, аби здолати і відкинути усі негативні стереотипи та досягнути міжнаціонального примирення й порозуміння, як це вдалося, наприклад, французам та німцям. Головними причинами цього, на переконання авторки, є:

- по-перше, стійкість історичних міфів та стереотипів у суспільній свідомості та складнощі, пов'язані із закоренілістю у свідомості старшого покоління синдрому упередженості, — на це потрібно тривалий час, іноді навіть зміни поколінь;
- по-друге, постійне підживлення (інформаційне, емоційне, візуальне і т. п.) негативних стереотипів щодо українців у РП, яке здійснюється різноманітними екстремістськими та націоналістичними групами і (окремими) публікаціями у пресі. Прикладом може слугувати діяльність «кресових» організацій;
- по-третє, існування певної недовіри щодо доброї волі іншої сторони у справі подолання негативного історичного спадку та міжнаціонального примирення;
- по-четверте, використання історії як інструменту для маніпуляцій різноманітними політичними силами у РП з метою здобути голоси виборців, підвищення рейтингів і т. п. На переконання авторки, допоки історія не перестане бути розмінною монетою для політиків, стійкість негативних стереотипів та їхня кількість будуть зростати.

Звісно, було б неправильним не згадати і про позитивні стереотипи, що побутують в українсько-польських відносинах. Серед них, наприклад, такі: для нинішнього українця поляк асоціюється з економічними успіхами, вдалими реформами, добробутом, стабільністю. Для поляка українець — це добросовісний заробітчанин, гостинний і доброзичливий сусід, а Україна — стратегічний партнер. За період 2001–2010 років в Україні побільшало тих, хто сприймає Республіку Польща як доброго сусіда, типовий поляк сприймається релігійною людиною і, водночас, підприєжливою. Врешті, за той самий період думка поляків про українців теж суттєво поліпшилася. Шаблон «західник — кривавий упівець, східняк — російський комуніст», характерний для мислення пересічного поляка на початку 90-х років ХХ століття, відходить у небуття. В період першого десятиліття ХХІ століття для поляків Україна асоціювалася зі спортсменами Андрієм Шевченком, Віталієм та Володимиром Кличками, спільно проведеним футбольним чемпіонатом Євро-2012.

Україна та українці у сучасній Польщі асоціюються із Помаранчевою революцією та Революцією гідності, із європейським вибором України, із мужністю, доблестю, стійкістю та гідністю у роки російсько-української війни. Власне, підтримка Республікою Польща та пересічними поляками України від лютого 2022 року увійде в історію, як безпрецедентна та наймасштабніша. І це є найкращим свідченням того, як попередня історія, яка має присмак гіркоти для міжнаціональних відносин, відходить у небуття, нехай повільно, але цей поступ помітний.

Загалом подолання негативних стереотипів і формування нових, більш позитивних, у свідомості сусідніх народів стосовно один одного є важливою складовою гармонійного розвитку двосторонніх добросусідських відносин. В основу цих відносин має бути покладена виважена та збалансована державна політика історичної пам'яті з обох сторін, — тільки за таких обставин негативні стереотипи та історичні міфи не матимуть шансів на побутування.

¹ W. Lippmann, *Public opinion*, New-York, 1965, 272 p.

² *Історичні міфи і стереотипи та міжнаціональні відносини в сучасній Україні* [Historical myths and stereotypes and inter-ethnic relations in modern Ukraine], Львів, 2009, 472 с.

³ Л. Зашкільняк, *Українсько-польські стосунки ХХ ст. у суспільній свідомості українців та поляків*. [Ukrainian-Polish relations in the 20th century in the public consciousness of Ukrainians and Poles], in «Вісник Львівського університету. Серія соціологічна», 2008, с. 127–137.

⁴ Л. Хахула, «Різуни» чи побратими? *Сучасні польські дискусії про Україну* [«Cutthroats» or brothers? Contemporary Polish discussions about Ukraine], Львів, 2016, 304 с.

⁵ І. Колесник, *Історична пам'ять та історіографія: архетипи взаємодії* [Historical memory and historiography: archetypes of interaction], in «Історія — ментальність — ідентичність. Випуск IV: Історична пам'ять українців та поляків у період формування національної свідомості в ХІХ — першій половині ХХ століття: колективна монографія», Львів, 2011, с. 54–64.

- ⁶ Ф. Сисин, *З історії польсько-українських стереотипів* [From the history of Polish-Ukrainian stereotypes], in «Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Польсько-українські студії», вип. 1, Київ, 1993, с. 18–23.
- ⁷ С. Гаврилюк, *Еволюція українсько-польських стереотипів упродовж XIX — поч. XX ст. (на прикладі Волині, Холмщини і Підляшшя)* [The evolution of Ukrainian-Polish stereotypes during the 19th and early 20th centuries (as illustrated by the examples of Volhynia, Kholmshchyna and Podlasie)], in «Українці Холмщини і Підляшшя: історична доля, духовна і матеріальна культура впродовж віків: Збірник наукових праць», Луцьк, 2008, с. 369–379.
- ⁸ Н. Яковенко, *Образ поляка в українській історичній белетристиці* [The portrayal of Poles in Ukrainian historical fiction], in «Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Польсько-українські студії», вип. 1, Київ, 1993, с. 125–132.
- ⁹ О. Руда, *Українське козацтво в інтерпретації польських істориків кінця XIX — першої третини XX століття* [The Ukrainian Cossacks as portrayed by Polish historians of the late 19th and early 20th centuries], Львів, 2010, 418 с.
- ¹⁰ W. Mędrzecki, *Obraz Ukraińca w polskim dialogu publicznym po drugiej wojnie światowej* [The image of Ukrainians in Polish public discourse after the Second World War], in «Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 10: Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади», Львів, 2003, с. 353–367.
- ¹¹ W. Serczyk, *Stereotypy w historii stosunków polsko-ukraińskich* [Stereotypes in the history of Polish-Ukrainian relations], in «Drogi do prawdy. Stereotypy narodowościowe na pograniczu: Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej», Rzeszów, 2002, s. 11–16.
- ¹² H.H. Hahn, *Centrum i peryferie: zmienność i podobieństwo mechanizmów generujących stereotypy* [StereoCentrum and the periphery: the variability and similarity of mechanisms generating stereotypes in the history of Polish-Ukrainian relations], in «Akulturacja/asymilacja na pograniczach kulturowych Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX wieku», t. 1, Warszawa, 2009, s. 36–49.
- ¹³ W. Wrzesiński, *Polska mifologia polityczna XIX i XX wieku* [Political mythology in Poland in the 19th and 20th centuries], in «Polska myśl polityczna XIX i XX wieku», Wrocław, 1994, s. 16.
- ¹⁴ Л. Стрільчук, А. Нінічук, *Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах*. [The war of memory and the war of monuments in contemporary Ukrainian-Polish relations], Луцьк, Вежа-Друк, 2019, с. 233–234.
- ¹⁵ Л. Зашкільняк, *Історичні міфи і стереотипи як складова суспільної свідомості та соціальної практики* [Historical myths and stereotypes as a component of public consciousness and social practice], in «Історичні міфи і стереотипи та міжнаціональні відносини в сучасній Україні», Львів, 2011, с. 25.
- ¹⁶ Л. Хахула, «Різуни» чи побратими? Сучасні польські дискусії про Україну, с. 53.
- ¹⁷ Л. Хахула, «Різуни» чи побратими? Сучасні польські дискусії про Україну, с. 54.
- ¹⁸ Л. Стрільчук, В. Стрільчук, *Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва*. [Institutional components of Ukrainian-Polish humanitarian relations and cooperation], Луцьк, Волинські старожитності, 2013, с. 11–12.
- ¹⁹ С. Заброварний, *До повного примирення і щирого порозуміння* [Towards full reconciliation and genuine understanding], in «Політика і час», 1997, № 9, с. 5–11.
- ²⁰ О. Руда, *Українське козацтво в інтерпретації польських істориків кінця XIX — першої третини XX століття*, с. 267.
- ²¹ Л. Стрільчук, А. Нінічук, *Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах*, с. 95–96.
- ²² Л. Хахула, «Різуни» чи побратими? Сучасні польські дискусії про Україну, с. 56.
- ²³ Л. Стрільчук, *Історична пам'ять українців та поляків: пошук шляхів примирення чи привід до конфлікту?* [The historical memory of Ukrainians and Poles: a search for reconciliation or a cause for conflict?], in «Історичні та політологічні дослідження. Науковий журнал. Спеціальний випуск: доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «Трансформації історичної пам'яті», Вінниця, 2018, с. 177–178.
- ²⁴ Л. Хахула, «Різуни» чи побратими? Сучасні польські дискусії про Україну, с. 69–70.
- ²⁵ Л. Хахула, «Різуни» чи побратими? Сучасні польські дискусії про Україну, с. 98.
- ²⁶ О. Калішук, «Волинь»: війна пам'яті чи кіномистецтво? Українсько-польські відносини на Волині у Східній Галичині у роки Другої світової війни у сучасному суспільному дискурсі (на прикладі фільму *Войцеха Смажовського*) [«Volhynia»: A War of Memory or Cinematic Art? Ukrainian-Polish relations in Volhynia, Eastern Galicia, during the Second World War in contemporary public discourse (as illustrated by Wojciech Smarzowski's film)], Луцьк, Терези, 2016, с. 3–4.
- ²⁷ J. Wilczak, *Jak naraszała groza: Rozmowa z prof. Grzegorzem Motyką, najwybitniejszym historykiem «rzezi wołyńskiej», o tym, jak, się ta wizja Wojciecha Smarzowskiego do faktów oraz co dla Polaków i Ukraińców wynika z premiery «Wołyń»* [How the horror mounted: An interview with Prof. Grzegorz Motyka, the foremost historian of the «Volhynia massacre», on how Wojciech Smarzowski's vision compares with the facts, and what the release of «Volhynia» means for Poles and Ukrainians], in «Polityka», 2016, 12 października (nr. 42), s. 27.
- ²⁸ Л. Стрільчук, А. Нінічук, *Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах*, с. 97–98.
- ²⁹ Л. Стрільчук, *Україна–Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець XX — початок XXI ст.)* [Ukraine–Poland: from good-neighbourly relations to a strategic partnership (late 20th — early 21st centuries)], Луцьк, Волинські старожитності, 2013, с. 267.

References

- Hahn H.H., Centrum i peryferie: zmienność i podobieństwo mechanizmów generujących stereotypy [StereoCentrum and the periphery: the variability and similarity of mechanisms generating stereotypes in the history of Polish-Ukrainian relations], in «Akulturacja/asymilacja na pograniczach kulturowych Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX wieku», t. 1, Warszawa, 2009, s. 36–49.

2. Havrylyuk S., Evolyutsiya ukrayinsko-polskykh stereotypiv uprodovzh XIX — poch. XX st. (na prykladi Volyni, Kholmshchyny i Pidlyashshya) [The evolution of Ukrainian-Polish stereotypes during the 19th and early 20th centuries (as illustrated by the examples of Volhynia, Kholmshchyna and Podlasie)], in «Ukrayintsi Kholmshchyy i Pidlyashshya: istorychna dolya, dukhovna i materialna kultura vprodovzh vikiv: Zbirnyk naukovykh prats», Lutsk, 2008, s. 369–379.
3. Istorychni myfy i stereotypy ta mizhnatsionalni vidnosyny v suchasnyy Ukraini [Historical myths and stereotypes and inter-ethnic relations in modern Ukraine], Lviv, 2009, 472 s.
4. Kalishchuk O., «Volyn»: viyna pamyati chy kinomystetstvo? Ukrayinsko-polski vidnosyny na Volyni u Skhidniy Halychyni u roky Druhoyi svitovoyi viyny u suchasnomu suspilnomu dyskursi (na prykladi filmu Voytsekha Smazhovskoho) [«Volhynia»: A War of Memory or Cinematic Art? Ukrainian-Polish relations in Volhynia, Eastern Galicia, during the Second World War in contemporary public discourse (as illustrated by Wojciech Smarzowski's film)], Lutsk, Terezy, 2016, 32 s.
5. Khakhula L., «Rizuny» chy pobratymy? Suchasni polski dyskusiyi pro Ukrainu [«Cutthroats» or brothers? Contemporary Polish discussions about Ukraine], Lviv, 2016, 304 s.
6. Kolesnyk I., Istorychna pamyat ta istoriohafiya: arkhetypy vzayemodiyi [Historical memory and historiography: archetypes of interaction], in «Istoriya–mentalnist–identychnist. Vypusk IV: Istorychna pamyatukrayintiv ta polyakiv u period formuvannya natsionalnoyi svidomosti v XIX — pershiy polovyni XX stolittya: kolektyvna monohafiya», Lviv, 2011, s. 54–64.
7. Lippmann W., Publik opinion, New-York, 1965, 272 p.
8. Mędrzecki W., Obraz Ukraińca w polskim dialogu publicznym po drugiej wojnie światowej [The image of Ukrainians in Polish public discourse after the Second World War], in «Ukrayina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavist. Vyp. 10: Volyn i Kholmshchyna 1938–1947 rr.: polsko-ukrayinske protystoyannya ta yoho vidlunnya. Doslidzhennya, dokumenty, spohady», Lviv, 2003, s. 353–367.
9. Ruda O., Ukrayinske kozatstvo v interpretatsiyi polskykh istorykiv kintsya XIX — pershoyi tretyny XX stolittya [The Ukrainian Cossacks as portrayed by Polish historians of the late 19th and early 20th centuries], Lviv, 2010, 418 s.
10. Serczyk W., Stereotypy w historii stosunków polsko-ukraińskich [Stereotypes in the history of Polish-Ukrainian relations], in «Drogi do prawdy. Stereotypy narodowościowe na pograniczu: Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej», Rzeszów, 2002, s. 11–16.
11. Strilchuk L., Istorychna pamyat ukrayintiv ta polyakiv: poshuk shlyakhiv prymyrennya chy pryvid do konfliktu? [The historical memory of Ukrainians and Poles: a search for reconciliation or a cause for conflict?] Istorychni ta politolohichni doslidzhennya. Naukovyy zhurnal. Spetsialnyy vypusk: dopovidi na mizhnarodniy naukovopraktychniy konferentsiyi «Transformatsiyi istorychnoyi pamyati», Vinnytsya, 2018, s. 176–183.
12. Strilchuk L., Ninichuk A., Viyna pamyati ta viyny pamyatnykiv u suchasnykh ukrayinsko-polskykh vidnosynakh [The war of memory and the war of monuments in contemporary Ukrainian-Polish relations], Lutsk, Vezha-Druk, 2019, 368 s.
13. Strilchuk L., Strilchuk V., Instytutsiyni skladovi ukrayinsko-polskykh humanitarnykh vzayemyn i spivrobotnytstva [Institutional components of Ukrainian-Polish humanitarian relations and cooperation], Lutsk, Volyns'ki starozhytnosti, 2013, 258 s.
14. Strilchuk L., Ukrayina–Polshcha: vid dobrosusidskykh vidnosyn do stratehichnoho partnerstva (kinets XX– pochatok XXI st.) [Ukraine–Poland: from good-neighbourly relations to a strategic partnership (late 20th — early 21st centuries)], Lutsk, Volyns'ki starozhytnosti, 2013, 608 s.
15. Sysyn F., Z istoriyi polsko-ukrayinskykh stereotypiv [From the history of Polish-Ukrainian stereotypes], in «Ukrayina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist. Polsko-ukrayinski studiyi», vyp. 1, Kyiv, 1993, s. 18–23.
16. Wilczak J., Jak narazstała groza: Rozmowa z prof. Grzegorzem Motyką, najwybitniejszym historykiem «rzezi wołyńskiej», o tym, jak, się ma wizja Wojciecha Smarzowskiego do faktów oraz co dla Polaków i Ukraińców wynika z premiery «Wołyńia» [How the horror mounted: An interview with Prof. Grzegorz Motyka, the foremost historian of the «Volhynia massacre», on how Wojciech Smarzowski's vision compares with the facts, and what the release of «Volhynia» means for Poles and Ukrainians], in «Polityka», 2016, 12 października (nr. 42), s. 27.
17. Wrzesiński W., Polska mifologia polityczna XIX i XX wieku [Political mythology in Poland in the 19th and 20th centuries], in «Polska myśl polityczna XIX i XX wieku», Wrocław, 1994, 244 s.
18. Yakovenko N., Obraz polyaka v ukrayinskiy istorychniy beletystyti [The portrayal of Poles in Ukrainian historical fiction], in «Ukrayina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspil'na svidomist. Polsko-ukrayinski studiyi», vyp. 1, Kyiv, 1993, s. 125–132.
19. Zabrovarnyy S., Do povnoho prymyrennya i shchyroho porozuminnya [Towards full reconciliation and genuine understanding], in «Polityka i chas», 1997, № 9, s. 5–11.
20. Zashkilnyak L., Istorychni myfy i stereotypy yak skladova suspilnoyi svidomosti ta sotsialnoyi praktyky [Historical myths and stereotypes as a component of public consciousness and social practice], in «Istorychni myfy i stereotypy ta mizhnatsionalni vidnosyny v suchasnyy Ukraini», Lviv, 2011, s. 20–34.
21. Zashkilnyak L., Ukrayinsko-polski stosunki XX st. u suspilniy svidomosti ukrayintiv ta polyakiv [Ukrainian-Polish relations in the 20th century in the public consciousness of Ukrainians and Poles], in «Visnyk Lvivs'koho universytetu. Seriya sotsiolohichna», 2008, s. 127–137.

*Дата першого надходження статті до видання 4.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування 21.04.2026
Дата публікації 15.05.2026*